

דרשה לפרשת "חקת"

מאת מוסקט מנדלסון

פרשת חוקת (במדבר, י"ט א - כ"ב א) הזמן: השנה ה-40, האחרונה, לנדודים במדבר. המקום: מדבר צין, על סף הכניסה לארץ. הפרשה נפתחת בפירוט הלכתי ארוך בעניין מצוות פרה אדומה והלכות טומאת מת. העלילה-עצמה מתחילה, למעשה, במותה של מרים.

וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל כָּל-הָעֵדָה מִדְבַר-צִין בְּחֹדֶשׁ הָרְאשֹׁן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתָּמַת שָׁם מֵרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם. וְלֹא-הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן (במדבר כ, א-ב).

באופן מעניין, כמעט ישירות למותה של מרים מצוין כי לעם אין מים. אותו קשר בין שני הפסוקים הוליד פרשנויות מגוונות המזהות את מרים עם המים. באופן מסורתי, נטען כי מרים ליוותה את העם עם באר - מים. מיד כשנפטרה מרים, מן הבאר הפסיקו לנבוע מימיה. עקב המחסור, העם רב עם משה ומשליך לעברו אחת מהאמרות השגורות, ומהשנואות ביותר על משה:

וְלָמָּה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַבְיֵא אֶתְנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה הַרְעָה ה' (ה).

באוהל מועד, ה' מורה למשה ואהרון לאסוף את העם, ולדבר אל סלע עד שינבעו ממנו מים. את הסלע זיהה רש"י עם אותה באר-המים של מרים המנוחה. משה מכנס עם אהרון את העם, וגוער בהם:

שְׁמַעֲנוּ-נָא הַמְרִים הָמָן-הַסֹּלֶעַ הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מַיִם (במדבר כ, ו).

כידוע, משה אינו מדבר אל הסלע, אלא בכעסו מכה עליו פעמיים במטה - ויוצאים ממנו מים המרווים את העם. חטא זה הוא-הוא הסיבה לאיסורו של ה' על משה ואהרון להיכנס לארץ. בהמשך הפרשה, גם אהרון הולך לעולמו - כך שמשה נותר בסופה עזוב, כשהוא יודע כי יישאר לבד מחוץ לארץ המובטחת.

בנוסף, מתוארות בפרשה מלחמותיהם של בני ישראל בעמים הסובבים את הארץ, ו-"נחש הנחושת" - שיוצק משה ומרפא באורך פלאי כל מי שהוכש על-ידי נחש. נהוג להגדיר את הוצאת המים מן הסלע, לצד אפר הפרה האדומה ונחש הנחושת, כ-"נס". איך יכול להיות שהמעשה הוא גם נס וגם חטא איום? זהו בדיוק העניין. הנס הוא מקור החטא. פנייתו של משה לניסים מצביעה על נקודת התורפה שלו. מדוע? נפרק ונרכיב.

משה, כידוע, הוא כבד-לשון. תכונה שגורמת לו לחשוש כאשר ה' מייעד אותו לגאול את עם ישראל. מרים ואהרון הם אנשי המילים. כבר בהשלכתו של משה ליאור, מרים הצליחה לשכנע את בת פרעה לשכור את אמם כמינקת. בהתייצבותו של משה מול פרעה, אהרון היה לצדו. אם כך, מדוע דווקא משה הוא המנהיג? ולא רק מנהיג, אלא גדול הנביאים? האדם הקרוב ביותר לה?

תקשורת עם האל היא על-שפתית, מדיטיטיבית, רוחנית. רק בודדים מסוגלים להגיע למישור האנרגטי שהיא דורשת. זוהי המעלה של משה. משה הוא הצינור של אלוהים. אדרבא, כאשר משה פונה לאומה, הוא מבטא את עצמו דווקא בצורה פיזית ומעשית. למשל, בתור נסיך מצרי, משה פונה להגנת העבד העברי על-ידי הכאת והריגת המעביד המצרי. פעולותיו הגדולות ביותר

- כמו חציית ים סוף, הפיכת המטה לנחש ושבירת לוחות הברית - אומנם מעידות על קשרו לה', אך בפועל מתבצעות בכוח הזרוע.

משה פועל אפוא בשתי ספירות נפרדות לחלוטין. האחת היא הספירה הרוחנית - שם משה משיק לאלוהות, ואינו זקוק לביטוי מילולי. הספירה השנייה היא הגשמית - כאשר משה נכפה לרדת ארצה. שם הוא פועל כמעט אך ורק דרך המעשה הפיזי.

משה לא שולט בדבק, בגשר בין הפיזי לרוחני: המילים. כמעשה המייחד את האדם, הן הסימן לאנושיות. משה, באופן סמלי, נעדר מהן (כאמור, כבד לשון). מרים ואהרון היו אחראים להשלמת החלק הזה. משה שייך כולו לאלוהים, לאהבה הטרנסנדנטלית, לאמת האבסולוטית. השטחיות של העם בלתי-נסבלת מבחינתו, היא בבחינת נטל. לכן, כשהוא מוכרח לפנות לעם הוא עושה זאת במעשים פיזיים ברורים וחדים.

בפרשה, ה' דורש ממשה לדבר אל הסלע. לטענתי, דרישתו של ה' היא מעין מבחן: לבדוק האם משה מסוגל להשתמש בספירה האמצעית - בין הרוחני לפיזי - השפה. משה נכשל. הוא כידוע מכה בסלע. רגע קודם לכן, כשהוא כבר מוציא מילים מפיו, אלו מילים כועסות וגסות - כמעט אלימות - כלפי העם.

לא משנה עד כמה משה משתייך לאהבה האלוהית - אם הוא אינו מסוגל לחבר בין אלוהים לעם, דרך השפה, זהו פתח ראשון לאלימות. ה' מוכרח לקטוע את הסיכון לאלימות עוד לפני שתצמח. לכן הוא אוסר על משה להיכנס בתור מנהיג לארץ.

לצורך היציאה ממצרים היה צורך באיש ניסים, מחובר כולו לאלוהי. אך עם חופשי בארצו זקוק לאדם של מילים. אני משאיר לכם לחשוב: מדוע עצמאות מתבטאת בשפה? כיצד הדיבור לסלע הדומם הוא מהלך שהיה מונע אלימות? והאם יש, בכוחן של המילים, ליצור את החיבור בין האלוהי להמוני?